

Tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam những thập niên đầu thế kỷ XXI

Phạm Tuấn Anh*

Nhận ngày 3 tháng 01 năm 2025. Chấp nhận đăng ngày 29 tháng 7 năm 2025.

Tóm tắt: Bài viết tìm hiểu, đánh giá quá trình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam, tập trung ở các phương diện dịch thuật, xuất bản, giới thiệu, nghiên cứu và phê bình. Kết quả nghiên cứu cho thấy tiểu thuyết của Orhan Pamuk nhận được sự quan tâm của đông đảo độc giả, nhà nghiên cứu, phê bình. Tiểu thuyết của Orhan Pamuk thành công ở nghệ thuật dựng truyện mang đậm đặc trưng của văn học hậu hiện đại, qua đó gợi mở nhiều vấn đề có tính đối thoại về văn hóa, xã hội Thổ Nhĩ Kỳ, đặc biệt là sự va chạm, đối thoại văn hóa Đông - Tây. Nghiên cứu này xác lập, chỉ rõ các loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk, từ đó góp phần gia tăng tính thực tiễn trong việc ứng dụng lý thuyết tiếp nhận vào nghiên cứu, phê bình văn học ở Việt Nam.

Từ khóa: Lý thuyết tiếp nhận, văn học hậu hiện đại, Orhan Pamuk, Thổ Nhĩ Kỳ.

Phân loại ngành: Văn học

Abstract: This article explores and evaluates the process of receiving Orhan Pamuk's novels in Vietnam, focusing on the aspects of translation, publishing, introduction, research and criticism. Research results show that Orhan Pamuk's novels receive the attention of a large number of readers, researchers, and critics. Orhan Pamuk's novel is especially successful in the art of story-making that is characteristic of postmodern literature, thereby evoking many dialogical issues about Turkish culture and society, especially the East-West cultural collision and dialogue. This study establishes and specifies the types of reception of Orhan Pamuk's novels, thereby contributing to increasing the practicality in applying reception theory to literary research and criticism in Vietnam.

Keywords: Reception theory, postmodern literature, Orhan Pamuk, Turkey.

Subject classification: Literature

1. Đặt vấn đề

Từ thế kỷ XX, chủ nghĩa hậu hiện đại trở thành tinh thần của thời đại mới, có ảnh hưởng sâu rộng ở nhiều lĩnh vực như khoa học, văn hóa, xã hội. Thuật ngữ “hậu hiện đại” (postmodern) biểu thị hệ hình tư duy kiểu mới gắn liền với sự phát triển vượt bậc của nghệ thuật, kinh tế, khoa học kỹ thuật. Jean-Francois Lyotard, trong *Hoàn cảnh hậu hiện đại*, nhấn mạnh: “Hậu hiện đại là sự hoài nghi đối với các siêu tự sự. Nó hiển nhiên là kết quả của sự tiến bộ của các khoa học nhưng sự tiến bộ này đến lượt nó lại là tiền giả định của sự hoài nghi đó. Tương ứng với sự già cỗi của cơ chế siêu tự sự trong việc hợp thức hóa là sự khủng hoảng của nền triết học siêu hình học, cũng như sự khủng hoảng của thiết chế đại học phụ thuộc vào nó” (Jean-Francois Lyotard, 2019: 54). Trong lĩnh vực văn học, “hậu hiện đại” cho thấy sự vận động của hệ hình tư duy nghệ thuật chấp nhận sự hỗn độn (chaos) với cảm quan về hiện thực vỡ vụn, đứt gãy và phân mảnh. Các nhà văn hậu hiện đại không tán đồng khuôn mẫu đã được định hình sẵn; mà trái lại, chấp nhận thực tại hỗn độn, thậm chí phức tạp.

Orhan Pamuk là nhà văn lớn của văn chương hậu hiện đại thế giới. Tiểu thuyết của Orhan Pamuk đặc biệt thành công ở nghệ thuật dựng truyện mang đậm đặc trưng của văn học

* Trường Đại học Cần Thơ.

Email: ptanh@ctu.edu.vn

hậu hiện đại, qua đó gợi mở nhiều vấn đề có tính đối thoại về văn hóa - xã hội, đặc biệt là đối thoại giữa phương Đông và phương Tây, từ đó kích thích độc giả luận bàn, suy ngẫm. Nghiên cứu tiểu thuyết của Orhan Pamuk có ý nghĩa quan trọng trong tiến trình giao lưu văn hóa/văn học giữa các nước trên thế giới. Việc đánh giá, phân tích các loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk - nhà văn lớn của văn chương hậu hiện đại thế giới sẽ gia tăng tính thực tiễn trong tiến trình vận động, phát triển nghiên cứu phê bình văn học ở Việt Nam, từ đó góp phần nổi thêm nhịp cầu trong việc giao lưu, tiếp biến văn học giữa Việt Nam và nước ngoài, đặc biệt là văn học hậu hiện đại Thổ Nhĩ Kỳ. Nghiên cứu này tập trung tìm hiểu, đánh giá quá trình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở các phương diện dịch thuật, xuất bản, giới thiệu, nghiên cứu và phê bình.

2. Phương pháp nghiên cứu

Nghiên cứu này được thực hiện trên cơ sở vận dụng phối hợp nhiều phương pháp: phê bình xã hội học văn học, liên ngành, thống kê - phân loại. Phương pháp phê bình xã hội học văn học được sử dụng để đánh giá vai trò, hiệu quả của báo chí, xuất bản trong việc dịch thuật, in ấn, lưu hành và giới thiệu tiểu thuyết của Orhan Pamuk. Phương pháp liên ngành được sử dụng để kiến giải các vấn đề tiếp nhận xét trong mối quan hệ giữa văn học và các lĩnh vực khác như báo chí, truyền thông... để kết quả nghiên cứu thêm toàn diện, khoa học. Phương pháp thống kê-phân loại được sử dụng để thống kê, xác lập các loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam.

3. Kết quả nghiên cứu và thảo luận

3.1. Tiếp nhận tiểu thuyết Orhan Pamuk ở Việt Nam nhìn từ phương diện dịch thuật, xuất bản

Orhan Pamuk sinh năm 1952 tại Istanbul, Thổ Nhĩ Kỳ. Ông học và tốt nghiệp ngành Kiến trúc tại Đại học kỹ thuật Istanbul, ngành báo chí tại Đại học Tổng hợp Istanbul. Với niềm đam mê hội họa, dự kiến ban đầu của Orhan Pamuk là trở thành họa sĩ; song ông lại lập nghiệp bằng con đường văn chương. Từ năm 1974, Orhan Pamuk tập trung sáng tác, sau đó nhanh chóng trở thành “hiện tượng” Thổ Nhĩ Kỳ. Đến nay, Orhan Pamuk viết được 11 tiểu thuyết, bao gồm: *Cevdet và con trai* (1974), *Biên niên kí gia đình* (1982), *Ngôi nhà của sự im lặng* (1983), *Pháo đài trắng* (1985), *Cuốn sách đen* (1990), *Cuộc đời mới* (1995), *Tên tôi là Đỏ* (1998), *Tuyết* (2001), *Bảo tàng ngậy thơ* (2008), *Xa lạ trong tôi* (2014), *Nàng tóc đỏ* (2015). Trong sự nghiệp cầm bút, tên tuổi của Orhan Pamuk bắt đầu nhận được sự chú ý trên văn đàn thế giới nhờ vào tiểu thuyết *Tên tôi là Đỏ* (1998) - tác phẩm giúp ông nhận giải IMPAC năm 2003. Đến nay, Orhan Pamuk giành được nhiều giải thưởng văn học quý giá ở trong và ngoài nước, nổi trội là giải Prix Medicis (2005), giải Nobel Văn học (2006), giải Sonning (2012)... Năm 2006, Orhan Pamuk đoạt giải Nobel Văn học, trở thành người Thổ Nhĩ Kỳ đầu tiên vinh dự nhận giải thưởng này. Điều này là một trong các nguyên nhân giúp tiểu thuyết Orhan Pamuk nhanh chóng nhận được sự quan tâm của các nhà xuất bản, nhà nghiên cứu, phê bình trên thế giới. Tác phẩm của ông, đặc biệt là tiểu thuyết, trở thành địa hạt rộng lớn cho nhiều đối tượng thưởng thức, nghiên cứu và phê bình văn học. Đến nay, tác phẩm của Orhan Pamuk đã được dịch hơn 50 thứ tiếng. Tác phẩm của Orhan Pamuk thường được viết bằng ngôn ngữ Thổ Nhĩ Kỳ - ngôn ngữ “mẹ đẻ” của tác giả; sau đó được dịch sang nhiều ngôn ngữ khác trên thế giới, chủ yếu là dịch sang tiếng Anh, tiếng Nga và tiếng Đức.

Hai thập niên đầu thế kỷ XXI, quá trình tiếp nhận tiểu thuyết Orhan Pamuk ở Việt Nam diễn ra khá đa dạng ở các phương diện dịch thuật, xuất bản, giới thiệu, nghiên cứu và phê bình.

Quá trình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam vẫn có khó khăn và bất cập nhất định. Đa phần các dịch giả ở Việt Nam chuyển dịch văn bản thông qua bản dịch tiếng Anh - Nga - Đức, chứ không dịch qua ngôn ngữ sáng tác của tác giả, nghĩa là không thể “uống nước tận nguồn”. Tất nhiên, các dịch giả ở Việt Nam vẫn cố gắng khắc phục điểm bất cập này bằng nhiều phương thức. Một là, các dịch giả lựa chọn các bản dịch trung gian uy tín, có độ tin cậy cao để chuyển ngữ, chẳng hạn khi dịch *Tên tôi là Đỏ*, Phạm Viêm Phương và Huỳnh Kim Oanh chọn bản dịch tiếng Anh của E. M. Goknar. Lí giải nguyên do vì sao lựa chọn bản dịch của Goknar, hai dịch giả viết: “Bản dịch này đã đem về cho tác giả nhiều giải thưởng văn học giá trị của nhiều nước châu Âu và giúp tác giả tiếp cận với độc giả thế giới cũng như ban giám khảo của giải Nobel” (Orhan Pamuk, 2019b: 7). Hai là, khi khảo chiếu các bản tiếng Anh - Nga - Đức, các dịch giả ở Việt Nam cố gắng tra cứu và chuyển dịch tên các địa danh, nhân danh, cổ thư và nhân vật trở về tên gốc ban đầu, tiếng Thổ Nhĩ Kỳ thay vì tiếng Anh - Nga - Đức, nhằm giữ lại sắc thái, phong vị văn hóa Thổ Nhĩ Kỳ...

Nhìn chung, quá trình dịch thuật và xuất bản tiểu thuyết của Orhan Pamuk diễn ra khá sôi nổi trong hai thập niên đầu thế kỷ XXI. Đến nay đã có 6 tiểu thuyết của Orhan Pamuk được dịch, giới thiệu ở Việt Nam. Năm 2006, tiểu thuyết *Tên tôi là Đỏ* của Orhan Pamuk được dịch, xuất bản ở Việt Nam do Nhã Nam và nhà xuất bản Văn học ấn hành, dịch giả là Phạm Viêm Phương và Huỳnh Kim Oanh. Đây là tiểu thuyết đầu trong ba tiểu thuyết (*Tên tôi là Đỏ*, *Tuyết*, *Pháo đài trắng*) mà Nhã Nam mua bản quyền và lần lượt xuất bản ở Việt Nam. Năm 2019b, bản dịch *Tên tôi là Đỏ* của hai dịch giả Phạm Viêm Phương và Huỳnh Kim Oanh được tái bản bởi nhà xuất bản Văn học. Năm 2008, Nguyễn Thị Kim Hiền hoàn thành bản dịch tiểu thuyết *Pháo đài trắng* của Orhan Pamuk trên cơ sở tham chiếu bản dịch tiếng Nga kết hợp tham khảo bản dịch tiếng Anh. Bản dịch của Nguyễn Thị Kim Hiền được ấn hành vào năm 2008 thông qua nhà xuất bản Trẻ. Cùng năm này, Lê Quang hoàn thành bản dịch tiểu thuyết *Tuyết* của Orhan Pamuk trên cơ sở tham chiếu bản dịch tiếng Đức và xuất bản ở Việt Nam thông qua nhà xuất bản Văn học. Sau bộ ba *Tên tôi là Đỏ* - *Pháo đài trắng* - *Tuyết*, nhiều tác phẩm khác của Orhan Pamuk lần lượt được mua bản quyền, dịch và xuất bản ở Việt Nam, chẳng hạn như *Bảo tàng ngậy thơ* của Orhan Pamuk được Giáp Văn Chung dịch, nhà xuất bản Văn học in, ấn hành năm 2019; *Nàng tóc đỏ* của Orhan Pamuk được Thiên Nga dịch, nhà xuất bản Dân trí in, ấn hành năm 2020; *Xa lạ trong tôi* của Orhan Pamuk được Thiên Nga dịch và nhà xuất bản Hà Nội ấn hành năm 2022.

Tìm hiểu tình hình dịch thuật tiểu thuyết Orhan Pamuk ở Việt Nam hai thập niên đầu thế kỷ XXI, dễ nhận thấy số tác phẩm được dịch còn “khiêm tốn” so với số lượng tác phẩm của nhà văn khác ở Trung Quốc, Ấn Độ, Nhật Bản và các nước phương Tây. Điều này có thể lí giải bằng nhiều nguyên do. Một là, dù không có xung đột về chính trị - xã hội, song hoàn cảnh lịch sử, giao lưu giữa Việt Nam và Thổ Nhĩ Kỳ trước thế kỷ XXI chưa được đẩy mạnh, dẫn đến việc chuyển ngữ các tác phẩm Thổ Nhĩ Kỳ, nổi trội là tiểu thuyết Orhan Pamuk vẫn chưa được chú trọng, bị ngưng trệ. Hai là, tiếp cận tiểu thuyết Orhan Pamuk bằng tiếng Thổ Nhĩ Kỳ vốn không hề dễ dàng bởi rào cản về ngôn ngữ. Thực trạng cho thấy các dịch giả ở Việt Nam chuyển dịch văn bản không qua ngôn ngữ tiếng mẹ đẻ của tác giả, mà thông qua bản dịch mang tính trung gian bằng tiếng Anh, Nga, Đức. Do vậy, việc chuyển dịch, chuyển tải sắc thái, màu sắc văn hóa/văn học Thổ Nhĩ Kỳ là thách thức rất lớn đối với các dịch giả ở Việt Nam. Dù vậy, nhờ sự cống hiến âm thầm, tận tâm của đội ngũ dịch giả chuyên nghiệp mà độc giả Việt Nam có thể tiếp xúc, đọc hiểu tiểu thuyết của nhà văn nổi tiếng Thổ Nhĩ Kỳ. Trong tiến trình hội nhập và giao lưu văn học thế kỷ XXI, văn học Thổ Nhĩ Kỳ nói chung và tiểu thuyết của Orhan Pamuk nói riêng hứa hẹn mang đến nhiều địa hạt rộng lớn đáp ứng nhu cầu, thị hiếu của độc giả lẫn các nhà nghiên cứu, phê bình trong nước. Việc dịch, xuất bản

thêm các tác phẩm khác của Orhan Pamuk và các nhà văn khác của Thổ Nhĩ Kỳ là điều rất cần thiết, quan trọng trong đời sống tiếp nhận văn học ở Việt Nam hiện nay.

3.2. Tiếp nhận tiểu thuyết Orhan Pamuk ở Việt Nam nhìn từ phương diện giới thiệu, nghiên cứu, phê bình

Hai thập niên đầu thế kỷ XXI, hoạt động giới thiệu, nghiên cứu và phê bình tiểu thuyết của Orhan Pamuk diễn ra theo chiều hướng tăng tiến. Đây là hiện tượng tất yếu trong diễn trình tiếp nhận văn học nước ngoài vì khi bản dịch được hoàn tất, xuất bản thì khâu giới thiệu, đánh giá, thẩm bình cũng được xúc tiến mạnh mẽ. Trong những năm gần đây, ngày càng nhiều các công trình nghiên cứu là luận án Tiến sĩ, luận văn Thạc sĩ và bài báo khoa học xoay quanh vấn đề “dấu ấn hậu hiện đại” trong văn học Việt Nam được công bố. Các sáng tác của Nguyễn Huy Thiệp, Nguyễn Bình Phương, Trần Thùy Mai, Nguyễn Ngọc Tư... trở thành mảnh đất màu mỡ cho nhiều đối tượng nghiên cứu văn học trong nước từ góc nhìn hậu hiện đại. Tất nhiên, nhiều nhà nghiên cứu cũng đang băn khoăn, đau đầu về vấn đề có hay không nền văn học hậu hiện đại ở Việt Nam. Việc tổng hợp, xác lập và đúc kết loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk - nhà văn bậc thầy của văn chương hậu hiện đại thế giới sẽ góp thêm cái nhìn khoa học, vừa cụ thể vừa toàn diện, vào bức tranh chung của văn học hậu hiện đại để các nhà nghiên cứu, phê bình ở Việt Nam tham chiếu, nhận diện.

Ngoài dịch thuật và xuất bản, ở phương diện giới thiệu, nghiên cứu, phê bình, loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam hiện nay có thể nhìn nhận, đánh giá ở các khía cạnh sau: (1) các bài viết giới thiệu, “điểm sách”; (2) các bài báo khoa học; (3) các công trình là luận văn thạc sĩ và đề tài cấp cơ sở ở các Trường Đại học. Cụ thể như sau:

Một là, loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk nhìn từ các bài viết giới thiệu, “điểm sách”. Ở phương diện này, từ năm 2006 đến năm 2022, xuất hiện nhiều bài viết trên các trang báo uy tín, tiêu biểu như sau: *Orhan Pamuk, nhà văn của những nhịp cầu* của Đỗ Tuyết Khanh (2006), *Khi hai truyền thống hội họa gặp nhau* của Hoài Nam (2008), *Tên tôi là Đỏ - Bản đại luận về nghệ thuật* của Mai Sơn (2008), *Orhan Pamuk: Nghệ thuật không có trung tâm* của Chi Mai (2008), *Orhan Pamuk: Với tôi quá khứ là niềm an ủi* của Giáp Văn Chung (2014), *Tên tôi là Đỏ, sự đa thanh của các giọng điệu* của Lê Ngọc Tân (2018), *Orhan Pamuk và bài ca về gánh hàng rong* của Hồ Anh Thái (2022)... Đỗ Tuyết Khanh (2006) giới thiệu một số tác phẩm và khái lược sự nghiệp văn chương của Orhan Pamuk, đồng thời cho rằng ông là nhà văn “nói” những nhịp cầu: “Đã gắn liền số phận mình với thành phố, Pamuk chấp nhận ảnh hưởng của các luồng giao lưu, vị trí của người đứng giữa những giá trị văn hoá khác nhau [...]. Tự các tác phẩm của Pamuk cũng là những nhịp cầu, giữa thực và hư, tự thuật và hư cấu, quá khứ và hiện tại và cả giữa các tầng lớp xã hội. Sách của Pamuk có chiều kích triết lý, nhiều ẩn dụ sâu sắc, vang vọng âm hưởng của văn học thế giới, đem nhiều thích thú cho người trí thức, nhưng cũng dễ đọc, hấp dẫn đối với độc giả “bình dân”, gần gũi với tâm tư của họ. Pamuk là gạch nối giữa người dân các thành phố Âu hoá của thời đại Internet và những nông dân ở các vùng quê xa xôi của đất Thổ Nhĩ Kỳ” (Đỗ Tuyết Khanh, 2006). Hoài Nam (2008) tập trung giới thiệu về tiểu thuyết *Tên tôi là Đỏ* của Pamuk, cho rằng tác phẩm này có sức mê hoặc đặc biệt nhờ vào nghệ thuật tạo dựng xung đột, “va chạm” giữa nghệ thuật tiểu họa Hồi giáo Thổ Nhĩ Kỳ và hội họa Venice. Cùng giới thiệu về *Tên tôi là Đỏ*, Mai Sơn (2008) cho rằng tác phẩm này khá đồ sộ, ví như “bản đại luận về nghệ thuật” (Mai Sơn, 2008). Ông nhận định: “Cuốn tiểu thuyết hoành tráng này, như cái cách nó mở ra, đã đóng lại (hay mở ra một cánh cửa khác cho độc giả suy nghĩ) bằng sự mỉa mai cay đắng khi Đức vua băng hà và lên nối ngôi là một vị vua hoàn toàn quay lưng với nghệ thuật” (Mai Sơn, 2008). Cùng luận bàn về tác phẩm này, trong bài viết *Tên tôi là Đỏ*,

sự đa thanh của các giọng điệu, Lê Ngọc Tân nhận định: “Ông đã xây dựng nhiều cuốn tiểu thuyết với những thủ pháp, âm hưởng hoàn toàn khác nhau” (Lê Ngọc Tân, 2018). Trong bài viết *Nghệ thuật không có trung tâm*, Chi Mai nhận định: “Giọng điệu của Orhan Pamuk là giọng điệu của đa thanh. Ông đem vào tiểu thuyết cái đa thanh như ta vẫn thấy trong cuộc sống, vốn là bản chất của cuộc sống” (Chi Mai, 2008). Chi Mai cho rằng tác phẩm của Orhan Pamuk có sự giao thoa, đụng độ văn hóa giữa phương Đông và phương Tây. Năm 2022, tiểu thuyết mới nhất (*Xa lạ trong tôi*) của Orhan Pamuk được dịch, xuất bản ở Việt Nam. Hồ Anh Thái (2022), trong bài viết *Orhan Pamuk và bài ca về gánh hàng rong*, chia sẻ với độc giả những ấn tượng khi tiếp cận văn bản: “Ấn tượng đầu tiên, đây là cuốn sách mà nhà văn đoạt giải Nobel dành để tôn vinh thức uống dân tộc: boza. Ấn tượng thứ hai, cuốn tiểu thuyết tôn vinh nghề bán hàng rong” (Hồ Anh Thái, 2022). Ngoài ra, Hồ Anh Thái còn chỉ ra những ưu - nhược điểm trong bản dịch *Xa lạ trong tôi* của dịch giả, từ đó lưu ý cho độc giả một số điều khi tiếp cận văn bản. Nhìn chung, các tác giả cho rằng, Orhan Pamuk là nhà văn có phong cách viết đầy sáng tạo, cách tân; sáng tác của ông mang đậm đặc trưng văn hóa Thổ Nhĩ Kỳ - nơi giao hòa, đụng độ văn hóa giữa phương Đông và phương Tây.

Hai là, loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk nhìn từ các bài báo nghiên cứu chuyên sâu đăng trên các Tạp chí khoa học ở Việt Nam. Lê Huy Bắc là một trong những người tiên phong có bài viết nghiên cứu tiểu thuyết của Orhan Pamuk. Năm 2011, Lê Huy Bắc có bài viết *Giả trình thám trong tự sự hậu hiện đại* đăng trên Tạp chí *Khoa học*, Đại học Huế. Trong bài viết này, tác giả tập trung luận giải yếu tố giả trình thám trong ba tiểu thuyết *Tên của đóa hồng* (Umberto Eco), *Thành phố thủy tinh* (Paul Auster) và *Tên tôi là Đỏ* (Orhan Pamuk). Bàn luận về *Tên tôi là Đỏ* của Pamuk, Lê Huy Bắc cho rằng tác phẩm này có hiện tượng kép cốt truyện, đan lồng nhiều cốt truyện. Tác giả nhận định: “Tính chất kép cốt truyện này đã tạo nên hiện tượng phi trung tâm cốt truyện, phi độc tuyến trần thuật,... tạo nên tính đa trị cho tác phẩm” (Lê Huy Bắc: 2011). Đồng thời, Lê Huy Bắc chỉ rõ Orhan Pamuk đã khéo léo trong việc sử dụng hàng loạt điểm nhìn trần thuật để tăng tính mở cho văn bản, gợi mở nhiều vấn đề có tính đối thoại nhằm dẫn dụ độc giả đi vào hành trình khám phá mê lộ của các sự kiện, tình tiết. Năm 2016, Trần Thị Diệu Hiền có bài viết *Khuynh hướng huyền thoại hóa trong Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk* đăng trên Tạp chí *Khoa học*, số 11 (36), Trường Đại học Sài Gòn. Tác giả tập trung giới thuyết các vấn đề liên quan đến tác phẩm, đồng thời phân tích hệ thống biểu tượng trong tác phẩm trên cơ sở đối sánh, liên hệ đến nghệ thuật hội họa Istanbul và huyền thoại của kinh Koran. Trần Thị Diệu Hiền nhận định: “Phong cách viết của ông thường được nhắc đến đó là nghệ thuật không có trung tâm, nhà văn đứng ở vùng biên, người đứng giữa Đông và Tây” (Trần Thị Diệu Hiền: 2016). Tác giả cho rằng Orhan Pamuk là một trong các nhà văn có phong cách viết mới lạ, cách tân của văn chương thế giới đương đại. Năm 2023, Phạm Tuấn Anh có bài viết *Đối thoại Đông - Tây trong tiểu thuyết Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk* đăng trên Tạp chí *Khoa học* Trường Đại học Cần Thơ (số 1C). Trong bài viết, tác giả tập trung kiến giải vấn đề có tính đối thoại Đông - Tây và các kĩ thuật tăng hiệu ứng đối thoại trong tác phẩm; từ đó khơi mở các vỉa tầng giá trị trong tiểu thuyết của Pamuk, chỉ rõ thành công và đóng góp của ông trong văn học hậu hiện đại thế giới. Tác giả nhận định: “Nghệ thuật xây dựng cốt truyện trong tác phẩm được cấu trúc nhờ vào sự ráp mảnh, lắp ghép các sự kiện, tình tiết với lời kể của hai mươi nhân vật xưng “tôi”, phân bố rộng khắp các chương. Ứng với lời kể của các nhân vật, từng lớp nghĩa của câu chuyện được hé mở, hiển lộ đòi hỏi độc giả tham gia vào “trò chơi ngôn ngữ” mà giải mã, kiến tạo văn bản” (Phạm Tuấn Anh, 2023). Cùng năm 2023, Phạm Tuấn Anh có hai bài báo nghiên cứu tiểu thuyết của Pamuk: *Postmodern Characteristics in the Novel My Name is Red by Orhan Pamuk* đăng trên tạp chí *Khoa học* (số tiếng Anh) Trường Đại học Sư phạm

Hà Nội và bài báo *Đối thoại trong tiểu thuyết Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk - Từ liên chủ thể đến liên văn bản* in trong Kỷ yếu Khoa học Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh. Nhìn chung, Phạm Tuấn Anh cho rằng tiểu thuyết của Orhan Pamuk mang đậm đặc trưng hậu hiện đại, nổi trội là các kỹ thuật của văn học hậu hiện đại như tự sự nhiều điểm nhìn, thủ pháp liên văn bản. Năm 2024, Phạm Tuấn Anh có bài báo *Đặc trưng hậu hiện đại trong tiểu thuyết Xa lạ trong tôi của Orhan Pamuk* đăng trên Tạp chí Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội, số 1C. Nghiên cứu này tập trung kiến giải đặc trưng hậu hiện đại trong tiểu thuyết *Xa lạ trong tôi* ở các phương diện cảm quan hậu hiện đại về hiện thực và con người, phi trung tâm chủ thể trần thuật và thủ pháp liên văn bản. Kết quả nghiên cứu cho thấy sáng tác của Orhan Pamuk gợi mở các vấn đề liên quan đến lịch sử, văn hóa Thổ Nhĩ Kỳ, qua đó đối thoại với độc giả về nhiều khía cạnh trong đời sống xã hội. Tác giả bài viết cho rằng tác phẩm của Orhan Pamuk phục dựng thế giới hỗn độn và phân mảnh; con người tồn tại trong thế giới ấy trở nên xa lạ, lạc lõng và bất tín nhận thức. Phi trung tâm chủ thể trần thuật và thủ pháp liên văn bản được Orhan Pamuk tận dụng triệt để nhằm mở rộng chiều kích của hiện thực, tăng tính mở và phái sinh nghĩa không ngừng cho văn bản.

Như vậy, từ năm 2011 đến 2024, có 6 bài báo đăng trên Tạp chí Khoa học nghiên cứu chuyên sâu về tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam. Nhìn chung, số lượng bài viết còn khá khiêm tốn so với địa hạt rộng lớn mà tiểu thuyết của Orhan Pamuk mang lại. Đồng thời, các bài viết chỉ nghiên cứu riêng lẻ từng tiểu thuyết của Pamuk, tập trung ở *Tên tôi là Đỏ* và *Xa lạ trong tôi*. Do vậy, việc nghiên cứu chuyên sâu vấn đề trong hệ thống tiểu thuyết của Orhan Pamuk là rất cấp thiết nhằm lấp đầy “khoảng trống” trong tiếp nhận tiểu thuyết Orhan Pamuk ở Việt Nam.

Ba là, loại hình tiếp nhận tiểu thuyết của Pamuk nhìn từ các công trình, tài liệu là luận văn thạc sĩ, đề tài khoa học cấp cơ sở ở các đơn vị đào tạo trong nước. Về luận văn thạc sĩ, có 3 công trình được thực hiện từ năm 2011 đến năm 2014. Năm 2011, Trần Thị Kim Cúc bảo vệ thành công luận văn thạc sĩ ở Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh với đề tài *Những biểu tượng trong tiểu thuyết của Orhan Pamuk*. Trên cơ sở khảo cứu *Tuyết* và *Tên tôi là Đỏ*, tác giả kiến giải ý nghĩa và phương thức sử dụng các biểu tượng trong tác phẩm. Tác giả tập trung kiến giải vấn đề thông qua các biểu tượng màu đỏ, mù lòa, tuyết và khăn trùm đầu, từ đó chỉ rõ hiệu quả của các phương thức trùng điệp, đối cực, nghịch lý và giải trung tâm ở nghệ thuật xây dựng hệ thống biểu tượng trong tác phẩm của Orhan Pamuk. Trần Thị Kim Cúc cho rằng nhờ hệ thống biểu tượng, Orhan Pamuk mang đến cho độc giả bức tranh văn hóa của Thổ Nhĩ Kỳ - nơi gặp gỡ, va chạm văn hóa giữa phương Đông và phương Tây. Năm 2011, Trần Thị Quỳnh Loan bảo vệ thành công luận văn thạc sĩ với nhan đề *Nghệ thuật dựng truyện trong tiểu thuyết Orhan Pamuk* tại Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh. Luận văn có cấu trúc chia thành bốn chương, tập trung luận giải các vấn đề câu chuyện thể sự, các tiền đề và phương diện sáng tạo, đóng góp và trải nghiệm nhân sinh của Orhan Pamuk. Tác giả nhận định: “Nghệ thuật tiểu thuyết của Orhan Pamuk, vì thế, là một sự đan dệt, hòa trộn vô cùng thú vị. Bằng cái nhìn tinh tế và đầy thiện chí, bằng sức sáng tạo bền bỉ, Orhan Pamuk đã đóng góp cho bức tranh tiểu thuyết hiện đại những gam màu mới mẻ - sự kết hợp tuyệt vời giữa sức sống văn chương truyền thống Thổ Nhĩ Kỳ quê hương ông và những làn gió thời đại” (Trần Thị Quỳnh Loan, 2011). Nhìn chung, Trần Thị Quỳnh Loan có đóng góp nhất định trong việc chỉ ra các địa hạt sáng tạo trong sáng tác của Orhan Pamuk. Năm 2014, Du Thị Ngọc bảo vệ thành công luận văn thạc sĩ *Giả trình thám trong Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk* tại Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội. Tác giả triển khai luận văn thành ba chương, bao gồm: chương một - Kiến tạo mê cung tội lỗi,

chương hai - Lúng túng trong mê cung, chương ba - Thoát khỏi mê cung tội lỗi. Tác giả cho rằng Orhan Pamuk đã khéo léo dẫn dụ người đọc lạc vào mê cung của tác phẩm bằng “phương thức tự sự theo ngôi thứ nhất đa tuyến, khiến điểm nhìn không bị bó buộc trong giới hạn của một người kể chuyện” (Dư Thị Ngọc, 2014). Tác giả nhận định: “Orhan Pamuk cho độc giả cùng tham gia vào hành trình sáng tạo, bước vào tòa lâu đài với “vô số phòng có cửa ăn thông với nhau [...] Tìm được lối thoát cho mê cung này thì lại tiếp tục bước vào mê cung khác” (Dư Thị Ngọc, 2014).

Về đề tài cấp cơ sở được thực hiện ở các Trường Đại học, từ 2009 đến nay có 02 công trình nghiên cứu của sinh viên, cụ thể như sau: công trình *Orhan Pamuk và thi pháp Tuyệt* của Phan Nhật Chiêu, Võ Lê Huyền Trân (2019) (Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh) và công trình *Hội họa như một thủ pháp trong Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk* của Đinh Hoài Bảo (2015) (Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh). Đinh Hoài Bảo (2015) nghiên cứu về tác phẩm *Tên tôi là Đỏ* của Orhan Pamuk ở bình diện thi pháp loại hình, dựa trên cơ sở về mối quan hệ giữa các loại hình nghệ thuật, cụ thể là hội họa và văn chương. Đinh Hoài Bảo (2015) nhận định: “*Tên tôi là Đỏ* là tác phẩm có vị trí quan trọng trong sự nghiệp sáng tác của Orhan Pamuk, giúp ông được trao tặng các giải thưởng lớn như Giải thưởng quốc tế IMPAC Dublin năm 2003 và giải Nobel Văn học năm 2006. Bằng phong cách độc đáo của Orhan Pamuk, *Tên tôi là Đỏ* không chỉ đánh thức sự quan tâm của độc giả Việt Nam với văn chương Thổ Nhĩ Kỳ - kể từ sau Aziz Nesin - mà còn đưa nền văn học này trở dậy giữa văn đàn thế giới. Trải qua 59 chương truyện, *Tên tôi là Đỏ* cho thấy khả năng vô hạn của nó trong việc chuyển hóa ngôn từ và hình ảnh, mở ra một thế giới nghệ thuật khác biệt” (Đinh Hoài Bảo, 2015).

Nhờ các công trình kể trên mà tiểu thuyết của Orhan Pamuk trở nên gần gũi hơn với độc giả và các nhà nghiên cứu, phê bình ở Việt Nam. Hiện nay, việc tra tìm các bài viết, công trình về tiểu thuyết Orhan Pamuk không còn xa lạ, khó khăn đối với các đối tượng thưởng thức, phê bình văn học. Tiếp nhận tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam hứa hẹn mang đến nhiều khám phá thú vị, mở ra nhiều triển vọng trong việc giao lưu văn hóa/văn học trong và ngoài nước.

4. Kết luận

Loại hình tiếp nhận tiểu thuyết Orhan Pamuk khá đa dạng, bao gồm dịch thuật, xuất bản, bài báo khoa học, các công trình, tài liệu là luận văn thạc sĩ, đề tài khoa học cấp Trường ở các đơn vị đào tạo trong nước... Tình hình dịch thuật, xuất bản tiểu thuyết của Orhan Pamuk ở Việt Nam ngày càng khả quan, có tính thời sự cao đối với các tiểu thuyết mới của nhà văn này. Tất nhiên, quá trình dịch thuật, xuất bản còn nhiều khó khăn, bất cập bởi khâu lựa chọn văn bản để chuyển ngữ, ấn hành. Do rào cản ngôn ngữ, hiện chưa có bản dịch nào ở Việt Nam chuyển ngữ từ văn bản gốc - vốn được viết bằng tiếng mẹ đẻ của tác giả, mà chỉ chuyển dịch thông qua bản trung gian (tiếng Anh, Nga, Đức...). Dù có nhiều nỗ lực trong quá trình dịch thuật, song các bản dịch hiện hành cũng còn nhiều bất cập, hạn chế do chưa thể “uống nước tận nguồn”. Trong lĩnh vực nghiên cứu - phê bình, tiểu thuyết của Orhan Pamuk thu hút sự quan tâm của nhiều đối tượng, nổi trội là các giảng viên, học viên ở các trường đại học.

Tiểu thuyết của Orhan Pamuk vẫn còn nhiều “khoảng trống”, hứa hẹn mang đến nhiều khám phá thú vị cho nghiên cứu, phê bình ở Việt Nam. Thiết nghĩ, trong thời gian tới sẽ gia tăng các công trình nghiên cứu chuyên sâu tiểu thuyết của Orhan Pamuk để góp phần làm cho diện mạo tiếp nhận văn học Thổ Nhĩ Kỳ nói riêng, văn học nước ngoài nói chung

ở Việt Nam thêm đa dạng, phong phú. Nhìn chung, Orhan Pamuk xứng đáng là bậc thầy của văn chương thế giới. Tiểu thuyết của ông thể hiện kỹ thuật điều luyện của nhà văn hậu hiện đại, qua đó gợi mở nhiều vấn đề, kích thích độc giả luận bàn, suy ngẫm.

Tài liệu tham khảo

- Chi Mai. (2008). Nghệ thuật không có trung tâm. <https://vnexpress.net/orhan-pamuk-nghe-thuat-khong-co-trung-tam-1972936.html>
- Dư Thị Ngọc. (2014). *Giả trình thám trong Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk*. [Luận văn thạc sĩ. Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Hà Nội].
- Đinh Hoài Bảo. (2015). *Hội họa như một thủ pháp trong Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk*. [Đề tài cấp cơ sở. Trường Đại học Quốc gia thành phố Hồ Chí Minh].
- Đỗ Tuyết Khanh. (2016). Orhan Pamuk, nhà văn của những nhịp cầu. <https://www.diendan.org/phe-binh-nghien-cuu/orhan-pamuk-nha-van-cua-nhung-nhip-cau>
- Hoài Nam. (2008). Khi hai truyền thống hội họa gặp nhau. <https://tiasang.com.vn/tin-tuc/khi-hai-truyen-thong-hoi-hoa-gap-nhau-1996>
- Hồ Anh Thái. (2022). Orhan Pamuk và bài ca về gánh hàng rong. <https://vanhocsaigon.com/orhan-pamuk-bai-ca-ve-ganh-hang-rong>
- Huỳnh Vân. (2023). *Mỹ học tiếp nhận - Nghiên cứu và dịch thuật*. Nxb. Văn học.
- Jean-Francois Lyotard. (2019). *Hoàn cảnh hậu hiện đại* (Ngân Xuyên dịch). Nxb. Tri thức.
- Lê Huy Bắc. (2011). Giả trình thám trong tự sự hậu hiện đại. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Huế*. Số 2 (56).
- Lê Ngọc Tân. (2017). Tên tôi là Đỏ, sự đa thanh của các giọng điệu. <https://baodanang.vn/channel/5433/201705/gioi-thieu-sach-ten-toi-la-do-su-da-thanh-cua-cac-giong-dieu-2551936>.
- Mai Sơn. (2008). Tên tôi là Đỏ - Bản đại luận về nghệ thuật. <https://vnexpress.net/ten-toi-la-do-ban-dai-luan-ve-nghe-thuat-1972904.html>
- Pamuk, O. (2008a). *Pháo đài trắng*. Nguyễn Thị Kim Hiền dịch. Nxb. Trẻ
- Pamuk, O. (2008b). *Tuyết*. Lê Quang dịch. Nxb. Văn học.
- Pamuk, O. (2019a). *Bảo tàng ngậy thơ*. Giáp Văn Chung dịch. Nxb. Văn học.
- Pamuk, O. (2019b). *Tên tôi là Đỏ*. Phạm Viêm Phương, Huỳnh Kim Oanh dịch. Nxb. Văn học.
- Pamuk, O. (2020). *Nàng tóc đỏ*. Thiên Nga dịch. Nxb. Dân trí.
- Pamuk, O. (2022). *Xa lạ trong tôi*. Thiên Nga dịch. Nxb. Hà Nội.
- Phan Nhật Chiêu, Võ Lê Huyền Trân. (2009). *Orhan Pamuk và thi pháp Tuyết*. [Đề tài cấp cơ sở. Trường Đại học Khoa học xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh].
- Phạm Tuấn Anh. (2023). Đối thoại Đông - Tây trong tiểu thuyết Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Cần Thơ*. Số 59.
- Phạm Tuấn Anh. (2023). Đối thoại trong tiểu thuyết Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk - Từ liên chủ thể đến liên văn bản. *Kỷ yếu Khoa học Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh*.
- Phạm Tuấn Anh. (2023). Postmodern Characteristics in the Novel My Name is Red by Orhan Pamuk. *Journal of Science of Hanoi National University of Education*. No.68.
- Phạm Tuấn Anh. (2024). Đặc trưng hậu hiện đại trong tiểu thuyết Xa lạ trong tôi của Orhan Pamuk. *Tạp chí Khoa học Xã hội và Nhân văn Trường Đại học Quốc gia Hà Nội*. Số 1.
- Trần Thị Diệu Hiền. (2016). Khuynh hướng huyền thoại hóa trong Tên tôi là Đỏ của Orhan Pamuk. *Tạp chí Khoa học Trường Đại học Sài Gòn*. Số 11 (36).
- Trần Thị Kim Cúc. (2011). *Những biểu tượng trong tiểu thuyết của Orhan Pamuk*. [Luận văn thạc sĩ. Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn, Đại học Quốc gia Thành phố Hồ Chí Minh].
- Trần Thị Quỳnh Loan. (2011). *Nghệ thuật dựng truyện trong tiểu thuyết Orhan Pamuk*. [Luận văn thạc sĩ. Trường Đại học Sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh].